

Az O/65. IVAD. című film cenzuraszövege.

Főcím: IVAD. Egy magyarországi izolátum embertani kutatásairól. dr.Acsádi György, dr.Backhaus Richárd, dr.Brunecker Györgyi, dr.Csizmadia Andor, dr.Drietomszky Jenő, dr.Gaal János, dr.Hattyassy Dezső, dr.Ivány Gyula, dr.Lengyel Imre, dr.Lipták Pál, dr.Malán Mihály, dr.Neubauer György, dr.Pónyi Sándor, dr.Sóos Imre, dr.Tarnóczy Tamás, dr.Thoma Andor, dr.Wallner Emil, Deák Márta, Dezső Gyula, Ery Kinga, Kiss Attila, Kralovánszky Alán közreműködésével a kutatást vezette: dr.Nemeskéri János a Természettudományi Múzeum kutatásainak keretében. Szaktanácsadók: dr.Bartucz Lajos egyetemi tanár, az ELTE.Embertani Intézetének igazgatója. A filmet készítették: Korompai Márton, Horváth Ferenc, Desszer József, Tóth Rezső, Ramacska Nelly, Varga Agnes, Vitéz Gábor. A Művelődésügyi Minisztérium Felsőoktatási Főosztályának megbízásából készült a BUDAPEST FILMSTUDIÓBAN 1963.

Európában - a Kárpátmedencében, Magyarországon, a Bükk, Mátra és Nógrád-i hegyvidék találkozásánál fekszik Ivád kisközség. Lakosainak száma 670 fő. Részben földműveléssel foglalkoznak, részben a közeli bányákban, a borsodi iparvállalatoknál dolgoznak. Látszatra olyan, mint bármelyik hegyvidéki, palóc-falu. Határa 2045 kat.hold. Ez nagyobbára az erdőktől elhódított szántó és legelő. Ha jobban körülnéznünk a faluban, ritka jelenséget veszünk észre. A temető öreg és mai sírkövein egyaránt a falu nevével találkozunk. Ivády, Ivády, Ivády - mondják a sírkövek és ugyanezt a nevet viselik az élők is. Az iskolásgyerekek, a felnőttek, sőt még maga a tanítónő is Ivády. Ez a sajátos jelenség késztetett bennünket arra, hogy Ivádon embertani kutatásokat végezzünk. Mindenekelőtt a falu népességének eredetét, történetét, az Ivády családok egymásközi kapcsolatát igyekeztünk feltárni. A kutatások kezdetén - 1939-ben 105 család élt a faluban. Ezek közül 89-en viselték a falu nevét. A családokat otthonukban kerestük fel és kikérdezés alapján állítottuk össze a családlapokat. Ezek tartalmazzák a szülők és gyermekek minden lényeges adatait. Egy példa a sok közül. Ivády Kovács Mátyás 1896-ban született. Kétszer kötött házasságot, első felesége Pétervásáráról származik, a második Ivády laci Borbála. Az idegennel kötött első házasságából egy fiú és egy leány, második házasságából pedig három fiú és két leány született. Más a különböző házasságokból született utódok jelölése is. Következő lépésünk az volt, hogy összeállítottuk a kikérdezettek szüleinek családlapjait. Ivády Kovács Mátyás édesapja Ivády Kovács András. Tizen voltak testvérek. Sorrendben az első két leány és az első fiú meghalt. A következő testvér Sándor. Kétszer nősült. Őt követte Gusztáv, egyszer nősült, ezután Mátyás huga következett. Ő kétszer ment férjhez. András kétszer nősült. Ők a két legfiatalabb testvér. Mindketten ugyancsak kétszer házasodtak. Így gyűjtöttük össze a ma élő családtagoktól mindazokat a rokonsági adatokat, amelyekre az egyes megkérdezettek emlékeztek. Így mondták el ugyancsak emlékezet alapján, hogy nagyapjuk Ivády Kovács István. Az ő adatait már az anyakönyvben követtük tovább. Nyolc gyermeke közül Ivády Kovács András volt a legfiatalabb. A ma élők emlékezete általában a nagyszülőkig terjed. A dédszülőket és az ősöket már csak az anyakönyvben születési, házassági és halálozási adataikból lehetett nyomon követni. Így sikerült megállapítani a dédapa kilétét. Ivády István apja János volt. Ivády János és felesége Ivády bialos Anna adataiból megtudtuk, hogy János

apja Dávid, aki 1726-ban született és idegennel kötött házasságot. A XVIII.sz. elejénél régebbi anyakönyvi adatok már nincsenek. A régebbi ősökről már csak birtok-összeírások, periratok, nemesi okiratok beszélnek. A legelső név amellyel ezekben találkozunk, a Ma élő Iványyokból tiz nemzedéknyire lévő Ivány Imre. 1619-ben halt meg. Ez a példa némi betekintést nyújt abba, hogy hogyan kutattuk ki lassan haladva a ma élőkétől visszafelé a közel öt és félezer egyénből álló család leszármazását. A leszármazási táblázat összeállításával egyidejűleg fény derül nem csupán az Ivány család, de egész Ivád község történetére is. Egy 1311-ben kelt oklevél említi először Iwagh-pusztát. A pusztát ekkor még Pétervására községhez tartozott. Nevét királyi nemes-embefektőtől kapta. Ez először egy 1456-ban kelt nemesi oklevél bizonyítja. Különböző okiratok bizonyítják, hogy Iwagh még 1617-ben is pusztát. Az iwaghi pusztai birtokrészt 1619-ben Ivány Imre özvegye és három fia, Gergely, János és György örökölték. A birtokosok ekkor még Pétervásarán élnek. Maga a praedium még a XVIII.sz. végén is lakatlan. Ivány István és családja Pétervásáráról kiköltözik a pusztára. Ezt az 1734-es nemesi birtok-összeírásból tudjuk. Ezzel Ivád pusztá-jellege megszűnik és az 1735-ös birtok-összeírás már "Villa-Ivád"-ról, Ivád faluról beszél. Ettől kezdve a falu és a család története szorosán összekapcsolódik. Az első kitelepülők idejében az egykori pusztát határozott földrajzi elszigeteltség jellemezte. Sűrű, nehezen járható erdők, közepmagas hegyek határolták a szűk medencét, amelyben Ivád meghúzódott. Bár az erdőirtások következtében sokat változott a táj, az elszigeteltség földrajzi tényezői még ma is hatnak. A XVIII.sz. első felében egy út vezetett csak a hegyekentuli világba, a kis Szénégető patak völgye, Pétervására felé. Ivád szűk falujából a lélekszámban megnövekedett Iványok lassan kezdik kiszorítani az idegen családokat és hogy a birtok ne kerüljön idegen kézre, az első ősötől ötödik generációnyi távolságig lévő Ivány György és Ivány Rozália esküvőjével 1759-ben kezdetét veszi az Iványok egymásközti összeházasodása, ...amint azt az egyházi anyakönyv tanúsítja. A faluban az Iványok száma egyre növekszik. Az 1746-os egyházi összeírás 16 Ivádyról tud még csak, amikor a falu lakosainak a száma 127. A további összeírásokból, periratokból megállapíthatjuk, hogy ez a szám alig negyven év alatt 300-ra növekszik és az összlakosságnak már közel a fele. A XVIII.sz. végéig az Iványok egymás közötti házasságai a házasságkötéseknek még csak 10 %-át teszi ki. Vannak tehát már endogám, azaz vérrokonok között kötött házasságok. Az Iványok többsége azonban még más falubelivel, vagy falubeli idegennel köt házasságot. Az endogám házasságok száma egyre növekszik és az Iványok rokonsági kapcsolatai egyre bonyolultabbá válnak. A XVIII.sz. közepéig az Ivány család csak három ágra különül, ezek Imre három fiának leszármazottai. A következő fél évszázadban már öt ágra oszlik a nagy család. 100 év múlva, a XVIII.sz. végén már 18 ágra helybéli, palóc szóhasználattal élve hadakra - válakoznak. A XIX.sz. első negyedében további három had különül el. Az azonos családnév hozta magával a ragadvány-névvel történő megkülönböztetést. Van amelyik az ős feleségének nevére, van amelyik például foglalkozására utal. A Sulyok-had nevét az ős-an yától, Sulyok Judittól kapta. A Páldeák-had őse Ivány Pál, aki iskolázott deák volt. Egy-egy hadnév egyének százainak bonyolult rendszere a múlt évszázadokban: íme a legkisebb had rokonsági rendszere. Ez 97 egyént kapcsol össze. De van olyan had, amely 333-at. A XVIII.sz. elején az Iványok még földközösségben élnek, amelynek felbomlása után az ötvenes években sincsenek még jelentős különbségek az egyes ágak birtokterületei közt. Egyformán irtják az erdőt. Növelik földjeiket. A hadak közti birtokmegosztás 1785-ben sem változik lényegesen. A Hegyi-Artal had, amely ké-

sőbb nagy szerephez jut, még sem vagyoniilag, sem társadalmilag nem válik ki a hadak közül. A XIX. szd. elején veszi kezdetét az endogámia kibontakozása. Egyre gyakoribbak a különböző hadak egymásközötti házasságai, de már előfordul a hadakon belüli házasság is. A vérrokoni kapcsolatot fokát így ábrázolhatjuk a legjobban. Ha egy szülőpár gyermekei házasodnának össze, elsőfoku vérrokoni kapcsolatról beszélünk. Ha gyermekinek gyermekei, vagyis unokatestvérek lépnek házasságra, másodfoku vérrokonságról, ha további leszármazottakról van szó, harmad- és negyedfoku vérrokoni kapcsolatról beszélünk. Ha egy szülőpár fia testvére gyermekével köt házasságot, első fokkal vegyes másodfoku rokonsági kapcsolatról beszélünk: például ha az unokaöccs nagynénjét veszi feleségül. A rokoni házasságok egyházi engedélyei így jeölték a vérrokoni kapcsolatok fokát. Az Ivády családszövevényben a rokoni házassági kapcsolatokat három had e bonyolult ábrája mutatja be. 64 Ivády férfi által kötött házasság közül 30 esetben Ivády a feleség. A lászló-hadban ez a házasság unokatestvérek másodfoku vérrokonsága, Ez a házasság szintén testvérek gyermekinek másodfoku vérrokonsága. De a kutatások során a genealógiai táblázatban bonyolultabb vérrokoni kapcsolatok is találhatóak. Ez a házasság ötödfokkal vegyes harmadfoku vérrokoni kapcsolat. A közös ősök egy évszázaddal előbb éltek. Az ősök ugyanazok, a házasság ötödfokkal vegyes harmadfoku vérrokoni kapcsolat. A László-had multszázadbéli családszövevényi rendszere jól érzékelteti milyen magas volt Ivádon a vérrokoni házasságok száma. A XIX.-XX. században 9 % és így a világon átkutatott izolátumok között az első 15 között foglal helyet. A belházasodási együtttható értéke Ivádon: = 0,0028, ami huszszorosa az európai átlagnak. A XIX. század elején az egymásközötti házasságok egyre gyakoribbak, a házasságkötéseknek mintegy 30-40 %-át teszik ki. Gazdasági tényezők mellett a lélekszám alakulása jelzi az okot. Két mélypontja van a grafikonnak. 1831-ben kolerajárvány, ami 1873-ban megismétlődik. Mindkettő súlyos volt, különösen a második, amikor majd minden harmadik ember meghalt. A Párvalasztás lehetősége tovább csökkent. Részből ennek következményeként erre az időre esnek az érseki engedéllyel kötött "közeli vérrokoni" házasságkötések. Így bonyolult összeházasodási szövevény alakult ki. Hét had férfitagjai jórészt a szomszéd falvakból hoznak asszonyt. Ezek között is elől jár a Hegyi-had, mely teljes exogámiát folytat. Így biológiailag és társadalmilag is elkülönül. A birtokviszonyok 1785-höz képest jelentősen eltolódnak, hiszen a Hegyi-had férfitagjai éppen az exogámiával jutnak vagyonihoz. Gazdagon nőszülnek, politikai hatalomra tesznek szert és minden eszközzel földet szereznek. Szántóföldjüket 43-ról 271 kat. holdra növelik. Kastélyt építenek. A Hegyi-had a nyolcvanas években a tagosítás során a határnak több mint a felét elragadja. Birtokuk most már két hatalmas ék alakjában hasít a határba. S a XX. szd. elején vásárlással még tovább növelik a "birtokot", a Többi Ivády-had pedig kis és szegényparaszti sorba jut. Ez a gazdasági helyzet még inkább az endogám házasságok felé tereli a valamikor egységes családi közösséget. Az összeházasodásnak még szorosabb szövevénye alakul ki a Sulyok-Bialos-Esküdt-Páldeák-László-hadak között, sőt az utóbbi három még ezen belül is elkülönül. A Hegyi-had a második világháború előtt földbirtokát 1.000 kat. holdra növelte, - hitbizományává formálva, s így a falutól, a családtól végképp elkülönült. A földreform a Hegyi-had ingatlanait érintette elsősorban és az Ivády nagycsaládhoz tartozó elszegényedett ág visszakapta ősei földjét. Ma a falu a közös gazdálkodás útját választotta. Ez nem idegen számukra, hiszen a földközösség, amelynek emléke ma is eleven - hasonló volt. Érdekes, hogy ma is fennáll az összeházasodás rendszere, bár gazdasági okai megszűntek. A mai házasságkötések már hatod- és hetedfokon lévő rokonok között jönnek létre.

Közeli vérrokonok házassága nem fordul elő.

./.

Az elmúlt 20 év alatt Ivád csaknem minden lakosán a vércsoport meghatározásokat is elvégeztük. A meghatározások 17. vércsoport tulajdonságra terjedtek ki. A több generációra kiterjedő meghatározások genetikai kérdések felvetését is lehetővé tették. Az Ivádon talált gyakoriságukat összevetettük más populációk gyakoriságával is. Az ABO rendszer esetén a vércsoport gyakoriságok az összehasonlított sorozatok között nem térnek el significan- san egymástól. A vércsoportok gyakoriságát illetően is amint azt a K₁ négyzet érték is jelzi, eltérés nem mutatkozik. A nagy D. kis dé vércsoportok gyakorisága közötti különbség az Ivádiaknál és az idegen populációknál szintén jelentéktelen. A ritka vércsoport tulajdonságok közül, mint pl. a P tulajdonságoknál az ivádi izolatum és az idegen populációk között éppen a vérrokoni házas- ságok miatt a gyakoriság magasabb és az eltérések jelentősek. Az ellenanyag vizsgálatok az Rh./D-faktor/ okozta ujszülöttkori hae- molytikus betegség felismerését is elősegítették. Az egyik család- ban sok ilyen megbetegedés, illetve halvaszületés fordult elő. /Ponttal, illetve fehérrel jelezzük/. Tehát az ujszülöttkori hae- moylitikus betegség kialakulásában az örökletes tényezőknak szerepe van. A gyermek vizsgálat különösen két tényezőre terjed ki. Egyfelől a gyermekek általános testi fejlettségére, másfelől az egészségi állapotukat meghatározó örökletes és szerzett betegségekre vonat- koztak. Az Rh.faktor gyakoriságát tekintve, amint azt az K₁ négyzet érték mutatja, az eltérés jelentéktelen. Megállapítást nyert, hogy a viszonylag lassu gyermekkori fejlődés után a fiatal kor kezdetén a növekedés és az életkori változás ritmusa jelentősen meggyorsult. Kiemelendő a kék scléra előfordulása- lo ivádi gyermeknél, ez nem egyszer csonttörékenységgel ~~inxxx~~ /osteogenesis imperfecta/ jár. Az örökletesen a László-hadon belül állapítható meg. Az ivádi leány- gyermekek e korban fejlettségben nem érik el a fővárosi leánygyerme- keket. A leánygyermeknél a menarche-kor ma átlagban 14.5 év, néhány évtizeddel ezelőtt még 15 év felett volt. Kimutathatóan nagymérmű csecsemőhalálozás előidézésében Ivádon a genetikai okok is közreját- szanak, A letalis faktor akciója valószínűsíthető. Az ivádi populá- ció belgyógyászati vizsgáltából megállapítható, hogy a tuberkulotikus megbetegedési és halálozási arányszám az országos átlaghoz és a kör- nyező felvak adataihoz viszonyítva kedvező. Legfeltűnőbb jelenség az átlagos systolés, alacsony vérnyomás férfiakon, nőkn: minden korosz- tályban. A budapesti nők systolés vérnyomásától az ivádi nőké ugyan- ugy eltér, mint a fővárosi férfiaké az ivádi férfiakétól. Az ivádiak vérnyomása s legújabb vizsgálatok szerint magasabb, ami az életmód és a környezeti feltételek megváltozására vezethető vissza. Az egyik had nagyobb család részlegében a hipotonia halmozott megjelenést mutatott, sérvhajlam és fogászati anomalia egyidejű előfordulásával. Ezeket eltérő jelzésekkel ábrázoljuk. A struma-hajlam, illetve a struma resistencia több családban mutatkozott az ivádi nagycsaládon belül. Az ivádi ivóvíz a kemény vizek közös sorolható. A fluor-jód koffeiciens, nem sokkal haladja meg a lo gamma/litert. Általában a jód elégtelen vízü kutak környékén ~~az~~ lakó családok golyvások. A ~~sütőport~~ Sütő-porta kutját a falu népe is strumás-kutnak nevezi. A kutatás jelen szakaszában került sor a szemészeti vizsgálatokra, melyek elsősorban a kötő-szaru-in-szívárványhártyára: a töröközegek- re és a szemfenékre terjedtek ki. Megvizsgáltuk, hogy a pupilla fény- re reagál-e és miként, valamint, hogy a szem tengegyében van-e elté- rés az az milyen mértékű? A szintézisre is történt adatfelvétel. Az egri kórház főorvosa állapította meg Ivádon a Marfan-féle tünet együttes előfordulását. Jellemzői: az arachnodactylia, az alkat

Az isolatum kialakulásának és a népesség endogám családszövevényének megismerése után az antropometriai és leíró jellegek felvételezését végeztük el. Gyermekokről és felnőttekről testarány-, fej, arcméreteket vettünk fel és a szinkomplexiót meghatároztuk. E vizsgálatok célja az volt, hogy az ivádi populáció egyéneire meghatározzuk az embertani jellemzőket, az egyes hadak sajátosságait, és így a familiáris jellegeket elkülöníthessük. Az antropometriai adatok értékeiből számított átlagok mutatják, hogy az ivádi népességet embertani jellegeikben a szokásosnál nagyobb egyöntetűség jellemzi, szaknyelven az embertani jellegek variációja igen beszűkült. Különösen jellemző a járomív szélesége, a széles, magas áll és a jellegzetes ivádi orr. A 12 legfőbb méret értékei mutatják a variációs beszűkülés mértékét. Általános megjelenésben az ivádi termet magas, a testalkat nyulánk, a hossz mértékek jellemzők: atletikusak. A fejalkat rövid, az arc megnyult, magas, az arcból magas kiemelkedő orr, a határozott áll, a jellegzetes fül, a sötétbarna szem, hajszin és a sárgásba hajló bőr jellemzi az ivádiakat. Idegenekkel történt beházasodás egyes hadaknál zömök, közepes termetet, piknikus testalkatot, igen rövid fejet, széles, lapos arcot, laposan kiemelkedő orrprofilt, kevert szem- és hajszint eredményezett. Az egymás között házasodó hadaknál bizonyos tulajdonságok határozott családi jellegzetességekként tűnnek ki. A bialos hadbeliek leszármazottjai táblázatán kiemelet egyéneken a magas, hátrafutó homlok, határozott áll, a jellegzetes orr, szembetűnő domináns jellegzetesség - még a nőknél is. Az ivádi népességre jellemző típus a 3. bemutatott profil jól példázza. A jellegzetességek kitűnnek és egyre határozottabbá válnak az öregedés folyamán. Örökletesség megállapítása szempontjából a tenyérlenyomat és az ujjbegy-rajzolatai jelentősek. A bialos hadon belül a bőrujjak rendszereben mennyiségileg és minőségileg oly fokú egységesség mutatkozik, amely a többi hadhoz viszonyítva szignifikánsan elhatároló jellegű. Annak vizsgálatára, hogy a vérrokonok közötti házaságok okoznak-e családi halmozódást, az örökletes jellegzetességek terén, kutatásainkat fogászati vizsgálatokkal is kiegészítettük. Minden vizsgált egyénről foglenyomatot vettünk, hogy a vizsgálat során talált jellegzetességek ellenőrizhetők legyenek. Közel 400 egyéneken 10 éves időközt tartva - két vizsgálat-sorozatot végeztünk, hogy az életkori változásokat is megállapíthassuk. Az ivádi népességnél, csak úgy mint általában négyféle fogív változatot találunk: szélesebb, keskenyebb fogíveket, kisebb és nagyobb görbületekkel, valamint szegletes és csucsíves formákat. Szembeötlők pl. a nagy, széles, harmonikus fogívek a kifejezetten endogámias László-had egyes családjaiban. Egy László-hadbeli férfi hét gyermekéből hat vizsgált testvéren a széles, kerek fogív, a mély szágpádlás, a kisebb szegletes lefutás családi jellegzetesség. A bialos-hadon belül a keskeny fogív csucsíves formában jelentkezik. Ugyanezt a Dávid-hadon is megtaláljuk, amelyet a bialos-hadbeliekkel kötött rokonnázaságok révén örökölték. Az isolatum örökletes rendellenességek közül jellegzetes a veleszületett foghiány, aplasia. Az egyébként nem ritka harmadik örlőfog hiánya a bialos-hadbelieknél is előfordul. Ritka és jelentősebb a ~~kerek~~ 2-es kis-metszőfog aplasiája, amely a vizsgálat bialos-hadon-belül 5. esetben fordul elő. Van példa a csökevényes fogfejlődésre, redukcióra is. Ha a Bialos és a Dávid-had családfáját visszafelé követjük, érthetővé válik miért éppen a két had-ban halmozódnak fel a fogazati rendellenességek. A két had vizsgált egyéneinek nagyszülei kettős rokonnázaságot kötöttek a múlt században. Az aplasiára való hajlam valamelyik közös őstől eredhet. Az első vizsgálatkor azt találtuk, hogy a gyermekek és a felnőttek fogazata feltűnően jó. Az életkorral növekvő romlást, fogszuvasodást, grafikonon fejezzük ki. A környezeti hatások fontosságát a második vizsgálat bizonyította. A fogromlás aránya ma nagyobb, mely többek között a közel 10 szeresére emelkedett cukorfogyasztással ma -

hosszméreteinek dominanciája, az izomzat gyenge fejlettsége, lassu mozgás, mintkét szemén a szemlencsék ficama /ektópia lentis/. A Dávid-had családrészlegén bemutatott előfordulása igazolja a Marfan syndroma és az ahhoz társult ektópia lentis, recesszív, öröklődési típusát. A kutatás jelen stadiumában folyamatban vannak a pszichiat-riai vizsgálatokon eddigi az ivádi endogám népességen belül, felnőt-teken és gyermekeken végeztünk vizsgálatokat. A jelenkori népesség komplex vizsgálatai eredményeinek alapján megállapítható, hogy a vér-rokoni házasságokból eredő degeneratív elváltozások csekély mérték-ben bizonyos hadakra korlátozódtak. A népesség egésze a vártnál elő-nyösebb egészségi állapotú és megfelelő adaptációs képességekkel ren-delkezik. A falu él...El a tájban, amely kialakította, s amelyet a falu népe formált és formál ma is közös erővel. A kutatás tovább folytatódik...Folytatódik azért, hogy az embert megismerhessük, hogy lássuk azokat a törvényszerűségeket, amelyek az ősökön kereszt-ül az ember életébe belenyulnak, azt meghatározzák. A biológiai, genetikai, társadalmi tények önmagukban kevesek- a kutatás e tények összefüggéseiben vizsgálta az ivádi izolatumot,.. és a "természetes laboratóriumában" keresett és keres választ egy kis közösség - Ivád multján és jelenén-keresztül az emberi közösségek kialakulásának, fejlődésének, biológiai, társadalmi törvényszerűségének megismerésé-re.

VEGE.